

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΓΚΕΟΡΓΚ ΛΟΥΚΑΤΣ

✎

υπεύθυνος αφιερώματος

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΒΟΥΛΑΚΟΣ

Georg Lukács: Από την αισθητική και τη φιλοσοφία της τέχνης στον επαναστατικό μαρξισμό

Πρόλογος του επιμελητή

Με τη μακρά διανοητική και πολιτική σταδιοδρομία του, τη γεμάτη μεταπτώσεις, στροφές και περιπέτειες, ο Georg Lukács υπήρξε θρυλική –και συχνά χρόνως αμφιλεγόμενη– μορφή του ευρύτερου ρεύματος του «δυτικού μαρξισμού» κατά τον περασμένο αιώνα. Δεδομένης της βαρύτητας αυτού του ρεύματος για τη διαμόρφωση της φιλοσοφικής και κοινωνιοθεωρητικής συζήτησης στον μεταπολεμικό δυτικό κόσμο,¹ η πρόσληψη του λουκατσιανού έργου έγινε κατά κανόνα μέσα από τις εκάστοτε επίκαιρες θεωρητικές και ιδεολογικές αντιπαραθέσεις της εποχής – γεγονός που δεν μπορούσε παρά να οδηγήσει εν μέρει σε αγκυλώσεις και δογματικές στρεβλώσεις της κατανόησής του. Το αν μια νέα προσπάθεια ιστορικής και ερμηνευτικής οικειοποίησης αυτού του πλούσιου σε πηγές έμπνευσης αλλά και σε ευρήματα έργου μπορεί να έχει επίσης συστηματικό ενδιαφέρον για τα σημερινά κριτικά ρεύματα της σκέψης είναι ένα ερώτημα που θα πρέπει προς το παρόν να το αφήσουμε στην άκρη –πόσο μάλλον που η αρνητική απάντηση σ' αυτό φαίνεται αυτονόητη στο πλαίσιο της ακαδημαϊκά εδραιωμένης συγκαρινής κριτικής θεωρίας²–,

1. Ο Habermas τοποθετεί το ρεύμα του «δυτικού μαρξισμού» μεταξύ των τεσσάρων φιλοσοφικών κινημάτων που είχαν τη μεγαλύτερη βαρύτητα και την ευρύτερη επίδραση κατά τον 20ο αιώνα (πλάι στην αναλυτική φιλοσοφία της γλώσσας, στη φαινομενολογία και τον στρουκτουραλισμό). Βλ. J. Habermas, *Nachmetaphysisches Denken, Philosophische Aufsätze*, Frankfurt a.M., Suhrkamp, 1988, σ. 11-13.

2. Εξαιρέση αποτελεί το –από μία άποψη ηρωικό– εγχείρημα του Honneth να «εχουγχρονίσει»

ώστε να κάνουμε χώρο για μια κατά το δυνατό απροκατάληπτη ανασυγκρότηση και κατανόησή του.

Η ιδέα αυτού του αφιερώματος ξεκίνησε από την έκδοση του κεντρικού δοκιμίου του *Ιστορία και ταξική συνείδηση* (πρώτη έκδοση 1923) ως ανεξάρτητου τόμου υπό τον τίτλο *Η πραγματοποίηση και η συνείδηση του προλεταριάτου* (σε δική μου μετάφραση, εκδόσεις Εκκρεμές, Αθήνα 2006). Την αναγκαία για την υλοποίησή του ενεργοποίηση ενίσχυσε η αίσθηση της ύπαρξης ενός ανανεωμένου γενικότερου ενδιαφέροντος για τη σκέψη του Lukács στη χώρα μας, αίσθηση την οποία υπέβαλε η δημοσίευση δύο ακόμα σχετικών αφιερωμάτων και ενός αυτοτελούς τόμου.³ Η ιδιαιτερότητα του παρόντος αφιερώματος έγκειται στην επικέντρωσή του στο πρώιμο έργο του Lukács, που προη-

την λουκατσιανή έννοια της πραγματοποίησης μέσω της προσαρμογής της σε μια θεωρία διωποκειμενικής αναγνώρισης (A. Honneth, *Verdinglichung*, Frankfurt a.M., Suhrkamp, 2005). Πρόκειται για τις επανεπεξεργασμένες Tanner-Lectures που ο συγγραφέας παρέδωσε τον Μάρτιο του 2005 στο Πανεπιστήμιο Μπέκλεϊ. Με δεδομένη ωστόσο την καχυποψία του σημερινού «δημοκρατικού» ακαδημαϊκού κατεστημένου και των δύο πλευρών του Ατλαντικού απέναντι σε θεωρίες σαν κι αυτήν του Lukács, η φιλότιμη προσπάθεια του Honneth να διασκεδάσει την αρνητική προκατάληψη των συνομιλητών του καταλήγει σε μια άνευ προηγουμένου στρέβλωση της λουκατσιανής προοπτικής που σε ορισμένα σημεία πλησιάζει τα όρια της -ακούσιας, φαντάζομαι- διακωμώδησής της. Χαρακτηριστικό για το πού μπορεί να φτάσει μια ερμηνευτικά αδιαμεσολάβητη οικειοποίηση της παράδοσης είναι το γεγονός ότι, ενώ ως κύριο σημείο αναφοράς χρησιμοποιείται το δοκίμιο για την πραγματοποίηση από το *Ιστορία και ταξική συνείδηση*, η έμμονη ιδέα του Lukács ότι τα προβλήματα της αστικής σκέψης μπορούν να λυθούν μέσω μιας ολιστικής θεώρησης της ιστορίας (όπως προδίδει άλλωστε και μόνο ο τίτλος του βιβλίου) απουσιάζει παντελώς από την ανασυγκρότηση του Honneth - δεν γίνεται ούτε καν μια αρνητική κριτική σ' αυτήν. Η λέξη «ιστορία» απαντάει μόνο μία φορά (σ. 52), σε μια άσχετη με τον Lukács αναφορά στη διάκριση μεταξύ ιστορίας και λογικής! Αυτή η αποσιώπηση επιτρέπει τη μετατροπή της θεωρίας της πραγματοποίησης σε αυτό που ο Lukács απέρριπτε με κάθε έμφαση (βλ. τη σχετική ενότητα στο Γκ. Λούκατς, *Η πραγματοποίηση και η συνείδηση του προλεταριάτου*, Αθήνα, Εκκρεμές, 2006, σ. 279-304), δηλαδή σε μια φιλοσοφική ανθρωπολογία, αποτυχημένη βέβαια και «όχι αρκετά πολύπλοκη, όχι αρκετά αφηρημένη» (*Verdinglichung*, σ. 66), απέναντι στην οποία αναπτύσσεται μια «περιεκτική και συγχρόνως διαφοροποιημένη ανάλυση» (στο ίδιο, σ. 99) των παθολογιών της διωποκειμενικής αναγνώρισης που, μεταξύ άλλων, εμφανίζει το προτέρημα ότι δεν φτάνει στις ακρότητες του μαρξιστικού οικονομισμού του Lukács με τη λανθασμένη -και όπως φαίνεται μάταιη- καταγγελία της καπιταλιστικής αγοράς (βλ. στο ίδιο, *ιδίως* σ. 94-107). Φυσικά μια τόσο ουσιαστική διαστρέβλωση της λουκατσιανής θεώρησης δεν μπορεί να αφήσει άθικτες και άλλες επιμέρους διαστάσεις της - επιφυλάσσομαι για έναν πιο διεξοδικό σχολιασμό του βιβλίου του Honneth σε άλλη ευκαιρία, παρ' όλο που αυτό παρουσιάζει ενδιαφέρον κυρίως για κοινωνιολόγους της γνώσης και του σύγχρονου διεθνούς ακαδημαϊκού χώρου.

3. Βλ. τα αφιερώματα σχετικά με τον Lukács στα περιοδικά *Ουτοπία* 52 (2002) και *Πλανόδιον* 39 (Δεκέμβριος 2005), καθώς και τον τόμο: Γ. Σαγκριώτης, Α.Α Χρύσης (επιμ.), *Γκέοργκ Λούκατς. Ερμηνευτικές προσεγγίσεις*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2006.

γείται της δημοσίευσης του *Ιστορία και ταξική συνείδηση*. Με αυτή την έννοια μπορεί να λειτουργήσει ως μια σχετικά ολοκληρωμένη εισαγωγή στην ανάγνωση του τελευταίου, εισαγωγή η οποία παρέχει τις απαραίτητες προϋποθέσεις για μια καλύτερη κατανόηση της αφετηρίας και της ανάπτυξης των ερωτημάτων αλλά και των απαντήσεων που προσπάθησε να δώσει σ' αυτά ο νεαρός Lukács μέχρι το τέλος της δεύτερης δεκαετίας του 20ού αιώνα, πριν να αποκρυσταλλωθούν προσωρινά στις γραμμές του πλέον συζητημένου εγχειρομαρξιστικού βιβλίου του.

Τα τρία κείμενα καλύπτουν τις τρεις σημαντικότερες στιγμές της πρώιμης διανοητικής ανάπτυξης του Lukács, τις οποίες μπορούμε να διακρίνουμε σχηματικά. Το άρθρο του Γιώργου Σαγκριώτη αναλαμβάνει να ανασυνθέσει τις περίπλοκες θεωρητικές αναφορές που εμπνέουν τη συσχέτιση μεταξύ καλλιτεχνικών μορφών και κοινωνικής κρίσης, αισθητικής και κοινωνικής κριτικής, στο πλαίσιο των πρώιμων αισθητικοθεωρητικών προσεγγίσεων που βρίσκει κανείς στα πολύ πρώιμα έργα του Lukács όπως η *Εξελικτική ιστορία του μοντέρνου δράματος* (1911) και η συλλογή δοκιμών *Η ψυχή και οι μορφές* (1910-11), αλλά επίσης στο προσχέδιο της διδακτορικής του διατριβής με τον τίτλο *Χαϊδελβεργιανή φιλοσοφία της τέχνης* (1912-14). Εν συνεχεία, ο Δημήτρης Καρύδας μελετάει τη στροφή προς έναν περισσότερο ιστορικοφιλοσοφικό τρόπο προσέγγισης της τέχνης και ειδικά της λογοτεχνίας, στροφή την οποία σηματοδοτεί η *Θεωρία του μυθιστορήματος* (1916) και την οποία η συνήθης ερμηνευτική προσέγγιση αποδίδει στην επιρροή του Hegel. Τέλος, στο κείμενό μου ανασυγκροτώ τους ηθικοφιλοσοφικούς και πολιτισμικοθεωρητικούς προβληματισμούς του Lukács τη στιγμή της αιφνίδιας μεταστροφής του στον κομμουνισμό στα τέλη του 1918 και στη διάρκεια της ουγγρικής επανάστασης του πρώτου μισού του 1919 – στροφής που έμελλε να σφραγίσει την κατοπινή διανοητική πορεία όσο και την προσωπική βιογραφία του.